

21 04 2013 Stine Henckel Schultz

Projekt:

Bosætning – studier i boligens rumplastik

Introduktion

Trods strid om hvorvidt det første arkitektoniske greb er at finde i Ur-hytten som beskrevet af Vitruv og senere af bl.a. Marc-Antoine Laugier i 'Essai sur l'architecture' (1753) er det muligt at antage at det at definere et sted for ophold og dermed positionere et udgangspunkt for mødet med verden så godt som altid har taget form som en fysisk handling. I en allegorisk beskrivelse af Ur-hytten af Charles Eisen til ovennævnte publikation beskrives denne som bestående af træstammer der udgør det for søjler og grene for tagkonstruktion, herved menneskets helt tidlige domesticering manifesteres som værende en konstruktiv sammenfletning af materialer.

Bosætning kan dermed bl.a. beskrives som en naturlig sammenhæng mellem territorialisering og konstruktiv stillingtagen.

Begrundelse / baggrund

Igennem en del år har der været en stigende interesse for arkitektur der udfordrer ortogonalitetens dominans i planløsninger og rumformer og, i konsekvens heraf, de etablerede byggetekniske muligheder. Der arbejdes ivrigt med computergenererede former og parametriske design i jagten på nye former og nye rum. Den nutidige arkitektur er stærkt præget af denne søgen som ofte resulterer i værker af stærk ikonisk karakter, hvis arkitektoniske kvalitet først og fremmest manifesterer sig i deres ydre form. Den verserende udvikling som også omfatter nye byggetekniske muligheder og nye højtydende konstruktioner og materialer synes at have bragt fokus væk fra det interiøre rum for i stedet at dyrke muligheden for en mere fri eksteriør udfoldelse. Ofte opstår der en diskrepans mellem det ydre og det indre idet de indre rum synes underlagt den ydre form og resultatet er ikke altid overbevisende i forhold til brugsmulighederne.

Opgøret med et ortogonalt baseret og ofte rigtigt formsprog behøver dog ikke at bringe disse vanskeligheder med sig. For det første kan man spørge til hvorfor opgøret med det retvinklede og retlineære partout skal resultere i et formsprog der kan karakteriseres som det absolut modsatte? Og for det andet om en ydre forms indre rum nødvendigvis er gode rum blot fordi de gør op med den konventionelle forestilling om et rums udformning? For mig at se er der stor forskel på om en bygnings eksteriøre form er udtryk for dyrkelsen af formen for formens egen skyld eller om den er resultatet af, eller i det mindste påvirket af, en rumlig intention med interiøret. Et stærkere fokus på rummet og dets organisation vil ikke blot berige interiøret men ofte også eksteriørets formgivning. Med andre ord stiller jeg mig kritisk over for den udbredte mangel på stillingtagen til det interiøre rum og det er mit ønske med projektet at bidrage til udviklingen af strategier for det interiøre rum og dets organisation.

Problemstilling / tese

Grundlæggende ønsker jeg med projektet at argumentere for nødvendigheden af at udforske mulighederne for at udvikle boligens udformning og organisation i forhold til de samfundsmæssige forandringer og de afledte ændringer i livsformer og livsvilkår. Hermed skulle resultatet gerne bidrage til den aktuelle forskning i boligens udvikling.

De nutidige livsformer og deres brug af boligen stiller en række spørgsmål ved den måde vi overvejende organiserer og former boligens rum på. Er familiestrukturen stadig så hierarkisk opdelt, som tidens boligplaner i vidt omfang afspejler? Er det realistisk at tænke sig at de mange enlige vil/kan dele rum med de mange forskelligartede og sammensatte børnefamilier? Hvad er en familie? Er det i udformningen af nye boligtyper muligt bl.a. at forbedre de ændrede livsvilkår for en voksende gruppe med lav indkomst? Kan man i kølvandet af en lavkonjunktur med nedslående økonomiske følger forestille sig en vækst i etableringen af flere almene etageboliger? Er tiden kommet til en (dnu en) revurdering af 'bofællesskabet'?

De mange opfattelser af e.g. familiestrukturen afspejler sig i en mangfoldig sammensætning af mennesker der indbyrdes har et tilhørsforhold – det nutidige samfund består ikke kun af familier bestående af far, mor og børn – definitionen er anderledes flydende end tidligere og man kan dermed påstå at en pågældende gruppe/familie i hurtigere grad ændrer betingelserne for en bolig og dens udformning og udstrækning.

Selv den 'klassiske' familie oplever en ændring i hverdagens struktur og dermed tiden og måden man er sammen på. Eksempelvis er de faste måltiders rolle som samlingspunkter ved at blive afløst af mere flydende sammenhænge der i kraft af hinandens mere eller mindre diffuse tilstedeværelse holder sammen på familien. Så, selvom de enkelte familiemedlemmer nok skal have mulighed for at trække sig tilbage i et lukket rum, kunne man efterspørge rum for andre former for individuelt og socialt liv mellem det lukkede værelse og den fælles stue. Et svar kunne måske være mere udflydende, svagt definerede rum. Men da boligen for mig grundlæggende er forbundet med beskyttelse og indramning vil mit svar være et andet.

For at gå disse nutidige livsformer i møde bør der i stedet dannes nye former for opdeling af boligen; en anden organisation hvor rum kan defineres som autonome rum der dog indgår i en klart formuleret større helhed. Det svar jeg søger ligger med andre ord i rummenes form og indbyrdes forhold. Samtidig er jeg udmærket klar over at der er, eller kan være, en modsætning mellem veldefinerede rum og brugens ændring over tid, også inden for den enkelte families beboelse af en bolig.

Alligevel vil jeg påstå at det er muligt at kombinere en klar rumlig definition med stor fleksibilitet i anvendelsen. Det er derfor projektets påstand, eller tese, at dette lader sig gøre gennem arbejdet med rummenes form og grader af åbenhed/lukkethed samt deres indbyrdes forhold. Man kan tale om at det handler om at skabe forskellige 'steder' i en bolig – altså ikke nødvendigvis altid pege på specifikke 'programmer' af rum. Vedlagt projektbeskrivelsen er et udvalg af skitser der begynder at diskutere dette. (Bilag 1)

Studier af eksempler

Indledningsvis er det projektets intention at undersøge en bestemt tråd/tendens hos en række arkitekter i først og fremmest det 20. århundrede, som arbejder med et meget plastisk rumprincip som er blevet marginaliseret på grund af den måde hvorpå industrialiseringen har sat sig igennem. For mig at se har disse arkitekters rumforestillinger og forestillinger om og holdninger til boligen nu fået en ny relevans af primært to grunde.

1. De arbejder med måder at organisere boligens rum på som er baseret på forløb af og/eller sammenhænge mellem en forskellighed af hver for sig definerede rum og at de i høj grad arbejder i snit, altså tredimensionelt. Samt at de i deres arbejde med planerne forsøger at frigøre sig fra eller lægge afstand til ikke blot ortogonaliteten, men først og fremmest dels den klassiske plan præget af hierarki og aksialitet og dels den modernistiske præget af serialitet og linearitet. Altså kvaliteter og karakteristika som gør dem meget relevante i forhold til min intention og påstand som beskrevet ovenfor.
2. At realiseringen af de arkitektoniske intentioner som er kendetegnende for tendensen nu ikke længere er så problematisk i forhold til en industriel produktion som hidtil. Med de nye muligheder for computerstyret industriel produktion af unikke byggelementer får den en ny mulighed/chance for at udvikles i forhold til industriel produktion, og hermed en ny relevans.

Det er projektets intention at antyde mulighederne for at danne nye boligformer med denne oversete tendens som forbillede. At tilstræbe en mere plastisk, rumorganisatorisk tilgang til boligens arkitektur.

Fasen indledes med udvælgelsen af en række værker som dels karakteriserer ovennævnte tendens som jeg ser den, dels kan bidrage til at indkredse de arkitektonisk/rumlige værdier som jeg søger og være produktive i forhold til en videre udvikling. Et foreløbigt bud på denne liste er vedlagt. (Bilag 2)

De udvalgte værker vil herefter blive undersøgt og analyseret ud fra to overordnede intentioner. Den første handler om at indkredse og efterfølgende udvikle og skærpe begrebet om de rumlige kvaliteter. Værkerne skal bruges til at komme tættere på de kvaliteter og virkninger jeg søger og klargøre hvad jeg mener bør forfølges. Hvilke rumlige kvaliteter er af særlig relevans i forhold til projektets intention?

Forhåbentlig vil det hen ad vejen lykkes at sætte ord og begreb på nogen af disse kvaliteter som kan bidrage til udviklingen af et vokabular til fordel for den videre diskussion af kvaliteterne og deres mulige udvikling.

Den anden handler om at 'aflure' de virkemidler arkitekterne bag disse værker har gjort brug af i deres rumlige skaben. Hvordan har de opnået det de har opnået? Det er hensigten på baggrund af undersøgelserne at oprette en slags bibliotek/arkiv over løsninger og virkemidler, hvorfra der efterfølgende kan udvikles et katalog over greb og tricks anvendt i udarbejdelsen af plan og snit. Dette 'løsningskatalog' vil bestå af tegninger i 2D, understøttet af såvel tegninger i 3D som fotografier fra stederne eller modelfotos.

Studier af byggeprincipper

Jeg har allerede tidligere været inde på misforholdet mellem de bygningsteknologier og -systemer som stadig dominerer etagehusbyggeriet og de arkitektoniske og rumorganisatoriske intentioner som er baggrunden for dette projekt. Men jeg har også antydnet at jeg, som udgangspunkt, vil satse på en videreudvikling af eksisterende principper og metoder, således at de eksisterende systemer bør udfordres før de forkastes. Det er hensigten at undersøge mulighederne i at presse, skubbe til og vride de eksisterende principper og systemer.

Da den eksisterende teknologi dermed indtil videre betragtes som en slags rammebetingelse for projektet er det naturligvis afgørende for projektet at jeg erhverver et mere indgående kendskab til de tekniske/konstruktive muligheder, som findes, i bredeste og mest avancerede forstand. Opgaven handler ikke om at revolutionere byggeteknikken, det handler om ud fra de givne muligheder at blive i stand til at stille nye krav og spørgsmål til hvordan de kendte systemer kan videreudvikles.

Det konstruktive koncept der affødt af byggeriets industrialisering under modernismen er stadig det mest udbredte. Det grundlæggende princip er et rigtigt system, der grundet sit simple ortogonale konstruktive princip hurtigt lader sig samle og stable til nærmest uendelige strukturer. Moderate afvigelser er dog mulige. For eksempel kan søjler og bjælker kombineres med skiver på måder der gør det muligt i begrænset omfang at lede vertikale kræfter videre horisontalt, før de igen ender vertikalt. Dette gør det muligt at stable planer der ikke er helt identiske, men differentieringen kan ikke være for stor. Dette er en væsentlig detalje da jeg betragter muligheden for at arbejde med forskellige planløsninger på etagerne for temmelig afgørende.

Det siger sig selv at boliger der stables, som i etageboligbyggeriet, er underlagt begrænsninger som ikke i samme grad gælder enfamiliehuse.

Men jeg ønsker som udgangspunkt at tage disse begrænsninger på mig og undersøge deres udviklingsmuligheder. Først og fremmest fordi projektet orienterer sig mod en nyudvikling af etageboligen og fordi jeg finder det vigtigt at projektet dermed forholder sig til de betingelser som er virkelighedens.

Når der alligevel optræder enfamiliehuse i listen over eksempler jeg ønsker at beskæftige mig med, er det fordi enfamiliehuset for mange arkitekter fungerer som en slags laboratorium for boligbyggeriet. Og da den nyere teknologi som sagt har åbnet nye muligheder, kan rumlige ideer og virkninger som på projektets tidspunkt ikke lod sig omsætte til etagehusbyggeriet muligvis lade sig omsætte i dag. Men enfamiliehusene er også med fordi det ofte er her ideerne simpelthen formuleres i deres reneste og klareste form.

I denne fase vil jeg, som i den følgende, få brug for ingeniørbistand.

Det arkitektoniske udviklingsarbejde

Med kendskab til og viden om de forskellige konstruktive principper kan jeg begynde at stille krav til de kendte byggesystemer. Et særligt vigtigt aspekt i denne del af arbejdet er at udvikle nogle

principper der i måden de sammensættes på gør det muligt at danne de planer og rumorganisationer som jeg efterspørger. Der er altså tale om at udvikle et system der i kraft af sin kompleksitet muliggør differentierede rum – rum der kan variere i såvel højde, og bredde som (ikke mindst) i form. Og fordi menneskets færden og kroppens måde at bebo rum på er svært at beskrive retlineært anser jeg det for vigtigt at udfordre ortogonalitetens dominans i boligens planløsninger. Dog skal forskelligheden naturligvis ikke, som sagt, udspille sig for enhver pris (og for sin egen skyld).

Man kan sige at grundlaget må være en revurdering af vores hverdagsliv i boligen. Vores måder at bruge og indtage rum på og vores måder at bevæge os på indenfor boligen.

Industrialiseringens stræben efter rationale og effektivitet formede de idealer vi lever efter i det 20. århundrede. Modernismens arkitekter forfulgte dette rationale og udviklede konstruktive principper der var revolutionerende. Måden hvorpå der blev indrettet fabrikker smittede stærkt af på måden boliger blev organiseret på. Det bundede naturligvis i troen på at effektiviteten kunne/skulle overføres til stablingen af boliger. Selvsagt skaber denne rationalitet effektivitet hvad angår brugen af materiale og udnyttelsen af bygningens samlede volumen. Et vigtigt spørgsmål man nu må stille er om ikke rationalitetens udtryk er under ændring? Om afvigelser fra den måde rationaliteten i første omgang kom til udtryk på, nødvendigvis er irrationelle idag? Med andre ord : måske er højere kompleksitet ikke længere ensbetydende med faldende rationalitet og højere omkostninger.

Som livsformerne har også byggeriets betingelser ændret sig. Tiden er derfor inde til at se på vor tids problemstillinger, og muligheder med nye øjne. Dette projekt handler således ligeledes om at afkode de måder som liv i boligen leves på. Jeg forestiller mig dette som en stadig bestræbelse og overvejelse som ikke er tiltænkt en særlig fase i projektet. Dette udelukker dog ikke at jeg formodentlig vil få brug for assistance og/eller modspil fra faggrupper som antropologer og sociologer.

I samarbejde med ingeniør skal der skitseres et byggesystem der i dets udformning og statiske ydeevne opfylder de rumorganisatoriske krav der defineres i et parallelt arbejde med planer, snit og modeller.

Arbejdet med rumprincippet bunder i det udarbejdede katalog over greb og tricks.

Endnu en forudsætning for at projektet kan møde fremtiden er ikke at tænke huset som afsluttet 'værk', men i stedet betragte det som delvist formbart. Det fremtidige hus må være et hus der ikke blot er bæredygtig hvad angår forbrug af energi efter ibrugtagning. De anvendte materialer og husets opbygning er afgørende for ressourceforbruget over tid. Både i forhold til levedygtighed og bæredygtighed kan man tale for nødvendigheden af at forstå huset som en delvis formbar struktur hvis grundsubstans såsom den primære konstruktion forbliver, men elementer som e.g. vådrum, køkken og facadeenheder kan tænkes som udskiftbare enheder med henblik på at boligen kan tilpasses nye krav og indstilles til evt. nye betingelser og/eller overordnede funktioner.

Projektet vil på denne måde ikke blot diskutere boligens organisation, også husets struktur/aptering kan forstås som værende dynamisk og elastisk, og altså ikke nødvendigvis på forhånd forstås som stabil og permanent.

Denne fases arbejde dokumenteres i et kompendium og afsluttes med udarbejdelsen af forslag til konkrete boliger præsenteret i tegninger og modeller. Dette at projektets intention omsættes i konkrete forslag anser jeg for meget væsentligt. Forslagene til konkrete boliger er også at betragte som en afprøvning af elementernes (byggesystemets) kvalitet.

Det arkitektoniske udviklingsarbejde bør målrettes udvalgte steder i tætte bystrukturer, såvel som mere eller mindre åbne landskaber. Et hus vil altid sætte sit præg og dermed forme sin umiddelbare omgivelser.

Også på denne måde vil arbejdet kunne gøre sig gældende i den aktuelle diskussion om den almene boligs muligheder.

Holdningsplatform

Jeg ønsker at tale for værdien af rum der har deres egen karakter og form fordi jeg tror på kvaliteten i et artikuleret rum og den potentielle rigdom i dette at kunne bevæge sig gennem rum af særlig karakter. Jeg holder fast på at rum må forholde sig til vores færden, at rum måske ligefrem lader sig forme af kroppens bevægelse/r. Jeg søger rum som i vekslende grad forholder sig til hinanden, idet de interagerer, virker sammen, overlapper og danner forløb af rum der i deres indbyrdes tilknytning til hinanden anslår et forløb (en glidende figur) med mulighed for mange slags ophold. Man kan tale om en slags kredsede tredimensionalitet der giver en følelse af dybde og tryk idet der er mulighed for at bebo rum i rummet. Jeg stræber efter en glidende figur der tillader det enkelte rum at bestå autonomt, samtidig med at det er en del af helheden. De indbyrdes dynamiske strømmende bevægelser rummene imellem udgør de strømme der holder boligen sammen.

Men, jeg stræber også efter gedigne huse. Som arkitekt har man et samfundsmæssigt ansvar der, også (mest af alt) handler om at skabe bygninger og boliger der i deres kombination af gedigen udformning og udførelse opfylder nutidens behov. Også på den måde kan man søge at opfylde kravet om en levedygtig arkitektur.

Foreløbig tidsplan (inddelt i semestre)

- 1 *studier af eksisterende eksempler* : udarbejdelse af 'katalog' (foto/tegning/model/tekst)
- 2 *studier af boformer/ bomønstre og deres udvikling*, baseret på evt. samarbejde med en antropolog og læsning af relevant antropologisk forskning
- 3 *studier af eksisterende byggeprincipper* : udarbejdelse af bibliotek /arkiv og 'løsningskatalog' (foto/tegning/model/tekst)
- 4 *skitsering på mulige udviklende tiltag/ ændringer af eksisterende byggesystemer* : udarbejdelse af katalog (tegning/model/tekst)
- 5/6 *det arkitektoniske udviklingsarbejde* : udarbejdelse af variationer af forslag i tegning og model (tekst – tegning : rumorganisation; rumlige sammenhænge ml lejligheder; størrelser; facade; aptering etc.)